

CONSIDERAȚII PRIVIND MATERIALUL FAUNISTIC PROVENIT DIN AȘEZAREA DACICĂ DE LA „STENCA“ LIUBCOVEI (JUD. CARAȘ-SEVERIN)

Eșantioanele faunistice ce fac obiectul articolului de față provin din așezarea dacică fortificată de la „Stenca“ Liubcovei și se datează, alături de celelalte materiale arheologice între: sfârșit de sec. III î.e.n. și început de sec. I e.n.¹.

Stațiunea mai sus-amintită este amplasată în Valea Dunării, în depresiunea Gornea—Liubcova, pe un masiv calcaros ce bara pînă nu demult accesul în Clisura Dunării între localitățile Liubcova și Berzasca. Materialul, cumulînd un număr de 1216 oase, provine din 21 gropi, 5 locuințe și din stratul de cultură. Analiza s-a efectuat pe fiecare nivel în parte. Din nivelul dacic inferior (I), datat între secolele III—II î.e.n.², a fost supus observației un lot de 573 fragmente iar din nivelul dacic superior (II), datat între secolele I î.e.n. — I e.n.³, un lot de 622 oase.

Relativ bine conservate, de dimensiuni variabile, resturile prezintă spărturi vechi. Unele dintre ele evidențiază urme de tăiere, pete de ardere (în special cel provenit din zona vetrelor), urme lăsate de colții carnivorelor. În proporție mică apar fragmente de coarne de cerb cu urme de prelucrare, unele fiind prelucrate integral (21 buc.). Identificarea eșantioanelor a pus în evidență doar resturi provenite de la animale. Privit în ansamblu, materialul îmbracă un aspect tipic de „resturi menajere“, avînd în vedere cele enunțate mai sus.

Nivelul I Dacic

Moluștelor le revin două cochilii de *Unio*.

Peștii dețin resturi mai numeroase, și anume 50 fragmente de radii, operculare, dinți faringieni, vertebre, aparținînd speciilor: *Cyprinus carpio*, *Silurus glanis*. Se apreciază că indivizii pescuiți aveau dimensiuni mari (vertebre de somn cu Ø de: 34; 35,5; 46,5 mm).

Păsărilor le aparțin 33 fragmente, toate atribuite *găinii domestice*.

¹ M. Gumă, în *Banatica* IV, 1977, 102.

² *Ibidem*, p. 90.

³ *Ibidem*.

Repartiția materialului faunistic

	Nivelul I Dacic																				Din str.	Total
	G ₃	G ₆	G ₈	G ₇	G ₈	G ₁₀	G ₁₁	G ₁₂	G ₁₃	G ₁₄	G ₁₆	G ₁₇	G ₁₈	G ₂₂	G ₂₄	G ₂₆	G ₂₉	G ₃₈	G ₃₈			
Bos taurus	1				3		5	5	14	4	6	6	7		4		1	1	2	29	88	
Sus s. dom.	1			9	2		5	5	5	5		12	4	2	8	7	3	1	12	24	105	
Ovicaprine			5	2	2	5	4		5	1	2	6	3		6	2			5	19	67	
Canis fam.							1	1													2	
Equus c.												1									1	2
TOTAL sp. domestice	2		5	11	7	5	15	11	24	10	8	25	14	2	18	9	4	2	19	73	264	
Cervus el.	4		2					1	3	2	1		7		2	1		1	2	25	51	
Sus s. fer.	2	1		1				2	1		1	1	6				1	1		16	33	
Capreolus c.																				5	5	
Ursus arct.				1																		
Bos primig				44																	4	
Meles m.													27								27	
Martes m.																				1	1	
TOTAL sp. sălbatice	6	1	2	6				3	4	2	2	1	40		2	1	1	2	2	47	122	
Păsări							27	2	1		1									2	33	
Reptile																						
Pesti							33	1	1			4	5		2				1	3	50	
Moluşte															1						1	
TOTAL MAMIFERE	8	1	7	17	7	5	15	14	28	12	10	26	54	2	20	10	5	4	21	120	386	
TOTAL sp. determin.	8	1	7	17	7	5	75	17	30	12	11	30	59	2	23	10	5	4	22	125	470	
Coaste	6	2	5	10	7		20	17	5		2	2		4	2		4	1	1	15	103	
TOTAL EȘANTION	14	3	12	27	14	5	95	34	35	12	13	32	59	6	25	10	9	5	23	140	573	

G=groapă menajeră; B=bordei; L=locuință; V=vatră.

Tabelul 1

Complexele — „Stenca” Liubcovei

Nivelul II Dacic																	Total	Total general
G ₂₂	G ₂₃	G ₃₀	G ₃₁	G ₃₄	B ₁	B ₂	B ₃	L ₄	L ₅	V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	Din str.	Total			
4	19		6	1	10	7	5	12	9	3	4	5	5	75	165	253		
6	3	2	1	1	9	7	7	10	19	1	2		2	52	122	227		
3	4		1		7	1	6	6	8	2	1		2	53	94	161		
								1					1		2	4		
														3	3	5		
13	26	2	8	2	26	15	18	29	36	6	7	5	10	183	386	650		
3	2		2		2	4	3	3	17	4	1	1	2	53	97	148		
1	1	1			3	2	2	1	3				1	20	35	68		
														1	1	6		
									1					5	6	7		
														4	4	8		
														1	1	28		
																1		
4	3	1	2		5	6	5	4	21	4	1	1	3	84	144	266		
									2					3	5	38		
											1			2	3	3		
					3	2	1	2	1					8	17	67		
					1		1								2	3		
17	29	3	10	2	31	21	23	33	57	10	8	6	13	267	530	916		
17	29	3	10	2	35	23	25	35	60	10	9	6	13	180	557	1 027		
5	2	1			5	2	8	10	5		5	1	1	20	65	168		
22	31	4	10	2	40	25	33	45	65	10	14	7	14	300	622	1 195		

195 + 21* = 1 216

* coarne de cerb prelucrate

Tabelul 2

Datele metrice ale găinii din așezarea dacică de la „Stenca” Liubcovei (mm)

	Nivelul I	Nivelul II
TIBIOTARS		
Lg. max.	106	92,5
Lt. px.		16,5
Lt. diaf.	5,5; 5,5; 9	
Lt. dist.	5	10
FEMUR		
Lg. max.	65	68,5
Lt. px.	13	13,5
Lt. diaf.	6	6
Lt. dist.	12	13
OMOPLAT		
Lt. cap cranial		10
HUMERUS		
Lg. max.	59,5	
Lt. px.	17	
Lt. diaf.	6	

Din groapa 11 provin 27 oase de găină domestică repartizate la minimum 4 indivizi subadulti (tab. 3). Puținele date metrice ce au putut fi prelevate pe oasele animalelor adulte, indică o găină de talie mică, înțilnită și în alte așezări geto-dacice de pe teritoriul României⁴.

Tabelul 3

Repartiția resturilor de găină
din groapa 11 pe regiuni corporale

	stg.	dr.
Coracoid	2	—
Scapulă	1	1
Humerus	2	—
Ulnă	—	2
Femur	4	4
Tibiotars	2	1
Tarsometatars	3	2
Coaste (3)		

Speciile domestice

Cea mai mare parte a materialului aparține mamiferelor domestice și sălbatice, cumulînd un total de 489 fragmente dintre care 103 sînt coaste (tab. 1).

În cadrul speciilor domestice, pe primul loc, atît ca număr de oase cit și ca număr de indivizi, se situează *porcul domestic*.

⁴ S. Haimovici, în *Domestikationsforschung und Geschichte der Haustiere*, Budapest, 1973, p. 257—272.

Taliile suinelor domestice de la „Stenca“ Liubcovei

Tabelul 4

Piesa	Nivelul I		Nivelul II	
	Lungimea	Talia	Lungimea	Talia
HUMERUS	152	61,56	151	61,15
ASTRAGAL	34,5 41,5	61,75 74,28	36	61,44
CALCANEU	67	62,57	65	60,71
METAC. III	68,5 65,5	73,43 70,21		
METAC. IV			67	70,55
METAT. IV	71 76,5	62,76 67,62	82 74	72,48 65,41
VARIABILIT. MEDIA	61,56 9 74,28 66,85		60,71 6 72,48 65,79	

Tabelul 5

Datele metrice ale suinelor de la „Stenca“ Liubcovei (mm)

	Nivelul I			Nivelul II		
	Nr.	Variabilit.	M	Nr.	Variabilit.	M
MAXILA						
P ² —P ⁴	1	34,5				
M ¹ —M ³	1	62				
Lg. M ³	3	28,5— 33	30,3	1	32	
Lg. M ²	7	17,5— 21,5	19,4	2	17; 20	
MANDIBULA						
P ₂ —P ₄	5	31 — 38	34,5	1	34	
M ₁ —M ₃	5	56 — 66	62,7	8	58 — 68,5	64,5
P ₂ —M ₃	4	87 — 103	96,2	1	98	
Lg. simf.	6	55 — 66,5	61,6	1	52,5	
Lg. M ₂	8	18 — 22	19,6	13	18 — 21,5	19,6
Lg. M ₃	5	27 — 32,5	29,9	10	26,5—34	30,6
OMOPLAT						
Lg. cap articular	2	33; 34				
Lg. supraf. articular	2	26; 28		1	24	
Lt. col	2	23; 23		2	16,5; 22,5	
HUMERUS						
Lg. mx.	1	152				
Lt. diaf.	6	15,5— 16,5	16	8	10,5—16,5	14,9
Lt. trohl.	8	29,5— 35,5	32	4	31 — 33	31,8
Lt. dist.	8	36,5— 41,5	37,1	4	36,5—37	37
RADIUS						
Lt. px.	3	26 — 28,5	27,6	6	26,5—30,5	28,5
Lt. diaf.	6	15 — 19	17,2	9	15,5—20,5	17,5

	Nivelul I			Nivelul II		
	Nr.	Variabilit.	M	Nr.	Variabilit.	M
COXAL Ø acetab.				2	36,5; 37	
TIBIA						
Lt. px.	1	32				
Lt. diaf.	2	19; 20,5		2	16; 18	
TIBIA						
Lt. px.	1	32				
Lt. diaf.	2	19; 20,5		2	16; 18	
Lt. dist.	1	29		5	27,5—29	28,2
ASTRAGAL						
Lg. mx.	2	34,5; 41,5		1	36	
CALCANEU						
Lg. mx.	1	67				
METACARP III						
Lg. mx.	3	63 — 68,5	65,5			
Lt. px.	5	17 — 20	18,5			
Lt. diaf.	5	12,5— 15	13,4			
Lt. dist.	3	14 — 15,5	15			
METACARP IV						
Lg. mx.					67	
Lt. px.				2	13; 16	
Lt. diaf.	1	13		2	11; 13	
Lt. dist.				1	14	
METATARS III						
Lt. px.	1	20				
Lt. diaf.				1	12,5	
METATARS IV						
Lg. mx.	2	71; 76,5		2	74; 82	
Lt. px.	2	15; 15,5		2	13,5; 16	
Lt. diaf.	3	10,5— 12,5	11,6			
Lt. dist.	2	12,5; 13,5	20,5	2	15,5; 16,5	
PHALANX I						
l.g. mx.				2	28; 28	
PHALANX II	1	29,5				

Această situație, în care oasele porcului sînt cele mai numeroase, a fost relevată și pentru nivelul dacic de la Pecica⁵. Materialul este bine conservat, existînd o serie de piese întregi. Repartiția materialului pe regiuni corporale este în general uniformă, totuși remarcăm prezența în număr foarte mare a resturilor de maxilare. Studiul acestora indică un masiv facial nu prea alungit, cu media simfizei mandibulare oscilînd în jurul valorii de 61,6 cm., fiind ceva mai mică decît cea de la Pecica (65,2)⁶.

Pentru un singur exemplar s-a calculat un indice lacrimar, cu valoarea de 1,33, deci aproape de cel al mistrețului. Pe opt fragmente maxilare a fost prezent P₁. Cu toate că masivul facial nu e prea alungit, suinele domestice de la „Stenca“ Liubcovei aparțineau totuși tipului primitiv, ne-

⁵ S. Haimovici, în *AnStUniv*, XV, 1969, p. 407.

⁶ S. Haimovici, în *Ziridava*, Arad, 1978, p. 274.

Tabelul 6

Datele metrice ale bovinelor de la „Stenca” Liubcovei (mm)

	Nivelul I			Nivelul II		
	Nr.	Variabilit.	M	Nr.	Variabilit.	M
COARNE						
Lg. mx.						
Circonf. bază				1	360	
Diametru mare bază				2	220; 160	
Diametrul mic bază				2	78; 63	
				2	62,5; 42,5	
MANDIBULA						
P ₂ —M ₃	2	127; 129				
P ₂ —P ₄	3	49 —50	49,3			
M ₁ —M ₃	4	75 —83	79			
Lg. M ₃	5	34 —38	35,6	1	33	
OMOPLAT						
Lg. cap articular	5	57,5—69,5	64,8	5	65 —69,5	64,5
Lg. supraf. artic.	4	41 —53	49,2	4	51 —53	51,7
Lt. min. col	2	38,5; 45				
HUMERUS						
Lt. proximală	1	96*				
Lt. distală	2	82; 84		2	70; 70,5	
RADIUS						
Lt. proximală	4	71 —85,5	76,5	2	77; 88	
Lt. diafiză	2	37; 40,5				
Lt. distală	4	59 —71,5	65	8	57 —69,5	63
TIBIA						
Lt. proximală	2	69; 78				
Lt. diafiză	6	26 —48	35	6	26 —48	34,8
Lt. distală	8	57 —69	60,2	7	52 —60	56,6
CENTROTARS						
Lg. maximă	4	43 —51	47,3			
ASTRAGAL						
Lg. maximă	5	56 —61	58,8	9	56,5—61,5	59
CALCANEU						
Lt. maximă	2	48; 53,5				
PHALANX I						
Lg. maximă 73*	18	52,5—70,5	60,8	14	52,5—70; 74,5*	61
PHALANX II						
Lg. maximă	6	33 —38,5	35,8		51,5*; 52*; 53*	
PHALANX III						
Lg. maximă	3	60 —73	67			

ameliorat. În privința taliei, datele metrice indică valori corporale asemănătoare celor de la Pecica⁷, însă ceva mai mari decât cele de la Zimnicea⁸. În privința vârstei de sacrificiu, se constată că din cei 18 indivizi estimați, 9 au fost sacrificați între 1—2 ani (50%), 5 indivizi pînă la un an (27,7%), unul între 2—2¹/₂, iar 3 animale aveau deja dentiția mediu sau puternic erodată (16,6%). Acest mod de exploatare este asemănător cu cel de la Radovanu⁹, Mărgăritești¹⁰, unde apar și indivizi cu dentiția puternic uzată.

Bovinele înregistrează un procent mai scăzut, cifra oferită de frecvența NMI¹¹ fiind mai semnificativă decât cea a numărului de resturi. În general, materialul lor este mai puțin semnificativ, oferind puține date despre talia și conformația corporală.

În material s-au găsit două porțiuni de coarne de tip „brahyceros“ ce au aparținut probabil femelelor. Puținele date metrice indică animale de talie mică, ele încadrîndu-se în parametrii vitelor din așezările geto-dacice de la Pecica¹², Cîrlomănești¹³, Radovanu¹⁴, Piscul Crăsani¹⁵. Referitor la vârsta de sacrificare, doar 9,09% erau subadulți, 18,1% indivizi atinseseră stadiul adult, iar cea mai mare parte erau maturi (63,6%). S-au semnalat chiar animale cu serii dentare puternic erodate. Situația este întrucîtva asemănătoare cu cea de la Pecica¹⁶, Mărgăritești¹⁷.

Ovicaprinele. Din cele 67 resturi atribuite acestui grup, 1/3 reveneau caprelor. De la acestea s-au păstrat cinci fragmente de coarne dintre care patru au putut fi dimensionate, celălalt provenind de la un ied. Toate aparțin femelelor, încadrîndu-se în categoria „prisca“. De la ovine s-a păstrat un corn de femelă, de dimensiuni mici.

Tabelul 7

Taliile ovicaprinelor din nivelul I dacic

	Ovine		Caprine	
	Lungimea	Talia	Lungimea	Talia
HUMERUS	145	61,48 (H)		
RADIUS	152	60,19 (H) 61,1 (T)		
METACARP			112	64,4 (S)
METATARS	134	60,97 (H) 62,71 (T)	112	59,8 (S)
MEDIA				
VARIAB.		60,64—62,71 61,3		

⁷ *Ibidem*.⁸ S. Haimovici în *AnStUniv*, XVIII, 1972, p. 198.⁹ M. S. Udrescu, în *Thraco-Dacica*, III, 1982, p. 141.¹⁰ M. St. Udrescu, în *SCIVA*, 28, 1977, 2, p. 371.¹¹ Număr minim de indivizi.¹² S. Haimovici, în *Ziridava*, p. 277.¹³ M. St. Udrescu, în *SCIVA*, 28, 1977, 3, p. 367.¹⁴ M. St. Udrescu, în *Thraco-Dacica*, III, 1982, p. 140.¹⁵ M. St. Udrescu, în *Animals and Archaeology: Husbandry in Europe*, BAR International series 227, 1984, p. 85.¹⁶ S. Haimovici, în *Ziridava*, p. 2278.¹⁷ M. St. Udrescu, în *SCIVA*, 28, 1977, 3, p. 366.

Tabelul 8

Datele metrice ale ovicaprinelor de la „Stenca” Liubcovei (mm)

	Nivelul I dacic		
	Ovine	Caprine	Ovicaprine
COARNE			
Lg. mx.		143	
Circonf. bază		78	
Ø mare bază	27	29; 28; 35; 36,5	
Ø mic bază	20	17; 15; 17; 17,5	
MAXILA			
P ² —M ³			72
P ² —P ⁴			25
M ¹ —M ³			47
Lg. M ³			19
MANDIBULA			
I ₁ —M ₃			124
P ₂ —M ₃			72,5; 72,5
P ₂ —P ₄			26,5; 28
M ₁ —M ₃			46; 44,5; 48,5
Lg. M ₃			23; 23; 22,5
OMOPLAT			
Lg. cap artic.			30
Lg. supr. art.			23,5
Lț. min. col			17; 15,5
HUMERUS			
Lg. maximă	145		
Lț. proximală	31		
Lț. diafiză	11,5; 13,5; 14		
Lț. distală	28,5; 24,5; 31,5		
RADIUS			
Lg. maximă	152		
Lț. proximală	24		27
Lț. diafiză	12,5		16,5; 13,5; 14,5; 17,5
Lț. distală	28,5		
COXAL			
Ø acetabular	25,5	28	30
FEMUR			
Lț. distală			
TIBIA			
Lț. distală			
ASTRAGAL			
Lg. maximă	29		
METACARP			
Lg. maximă		112	
Lț. proximală	24,5	23	
Lț. diafiză	15,5	15,5	16
Lț. distală		26,5	
METATARS			
Lg. maximă	134	112	
Lț. proximală	17,5	18,5	
Lț. diafiză	9,5	12,5	12; 12,5
PHALANX I			
Lg. maximă	34; 38		

Din punct de vedere dimensional nu s-au semnalat diferențe față de ovicaprinele din celelalte așezări geto-dacice menționate în text. Referitor la modul de exploatare, erau ucise animale cam în mod egal pentru fiecare grup de vîrstă, începînd cu 3—6 luni. În general proporția de animale tinere este mică, la fel și cea de exemplare bătrîne, predominînd cele sacrificate între 2—4 ani.

Equideele sînt reprezentate prin două resturi provenite din G₁₇ și din stratul de cultură. Dimensiunile lor le redăm mai jos:

PHALANX I

- Lg. maximă 74,5 mm
- Lț. prox. 49
- Lț. feței de artic. prox. 46,5
- Ø proxim. 33,5
- Lț. min. diaf. 31
- Lț. dist. 41,5
- Lț. feței de artic. prox. 38

METACARP III

- Lț. prox. 46,5

Ambele piese provin de la un cal de talie mică.

Canidele. Au fost identificate cu o frecvență foarte scăzută și resturi provenite de la cîine. Este vorba de o articulație mandibulară stîngă și o mandibulă stîngă fără dinți, cu următoarele dimensiuni luate la nivelul alveolelor dentare: P₁—M₃=59 mm; P₁—P₄=33; M₁—M₃=26; M₁=16,5. S-a calculat o lungime bazală după Dahr=127,1 ceea ce corespunde unui animal de talie mică.

Speciile sălbatice

Resturile acestui grup de mamifere au fost găsite în abundență în complexele cercetate în așezarea dacică de la „Stenca“ Liubcovei. În eșantionul lor, *cerbului* îi revine cea mai mare parte din material. Pe lîngă cele

Tablul 9

Datele metrice ale mistrețului din așezarea dacică (mm)

	Nivelul I	Nivelul II
MAXILA — Lg. M ₃	38; 38; 44,5	
MANDIBULA — Lg. M ₃	38,5	
OMOPLAT — Lț. min. col	35,5; 38	
HUMERUS — Lț. trohlee	39; 48	42; 47; 48
— Lț. distală	48; 57,5	51,5; 54,5; 57; 58,5
RADIUS — Lț. prox.	38; 38; 39	
COXAL — Ø acetab.		44; 52; 52,5; 54
TIBIA — Lț. distală	35; 36,5	45; 45; 49
ASTRAGAL — Lg. max.	49; 50; 52	55
CALCANEU — Lg. max.	98; 102	
METAC IV — Lg. max.	98	
METAT IV — Lg. max.	124	
PHALANX I — Lg. max.	45,5	45,5; 47

Tabelul 10

Datele metrice ale cervidelor de la „Stenca” Liubcovei (mm)

	Nivelul I			Nivelul II		
	Nr.	Variabilit.	M	Nr.	Variabilit.	M
MANDIBULA						
M ₁ —M ₃	3	75 —84	79,6	1	81	
Lg. prem.				1	47	
OMOPLAT						
Lg. cap. articular	1	53,5				
Lg. supraf. articulară	1	42,5		4	35 —62	46,5
HUMERUS						
Lț. trohlee	1	58,5		2	55; 64	
Lț. distală	1	62		3	58,5—67,5	65
RADIUS						
Lț. prox.				3	57 —62,5	59
Lț. diafiză	2	27,5; 28				
Lț. distală	5	49 —57	52,2			
FEMUR						
Lț. prox.	1	25		1	83,5	
Lț. dist.	1	61				
TIBIA						
Lț. dist.	4	49,5—55	52,7	2	59,5; 69	
ASTRAGAL						
Lg. max.				1	55	
CALCANEU						
Lg. max.	2	128; 129				
METACARP						
Lg. max.				1	263	
Lț. prox.				1	43	
Lț. diafiză	1	23		12	19 —27	20,7
Lț. dist.	2	42; 42,5		5	39,5—50	43,3
METATARS						
Lg. max.	1	300,5				
Lț. prox.	2	38,5; 43,5				
Lț. diafiză	1	23		4	34,5—41	38
Lț. dist.	1	47		3	22 —25,5	23,3
PHALANX I						
I.g. max.	3	56 —62,5	59,6	5	56 —62	58,5
Lț. prox.	2	22,5; 23		5	22 —23,5	22,9
Lț. diafiză	2	17,5; 18		5	17,5—18,5	18,3
Lț. dist.	4	19,5—21,5	21	8	18 —21,5	20,5
PHALANX II						
				1	45,5	

51 oase, luate în discuție, 8 fragmente de coarne prezintă urme de prelucrare sau au fost prelucrate integral (ele nu sînt cuprinse în statistici). Semnalăm, de asemenea, prezența cîtorva oase neepifizate provenite de la doi subadulti. Restul materialului a aparținut unor animale mature. O singură piesă s-a păstrat întregă, este vorba de un metatars cu lg. de 300,5 mm, pe care este vizibilă sutura epifizo-diafizară.

Mistrețul prezintă un material destul de bogat, și anume 33 fragmente provenite în cea mai mare parte de la indivizi maturi, cu o talie ce variază între 89,5—109,61 cm.

Căpriorul. Din cele cinci oase prezente în lot, trei provin de la un subadult (un corn, o ulnă neepifizată px., un metacarp neepifizat px.), iar două de la un adult (un corn cu urme de prelucrare și un calcaneu).

Bourul. Cele patru piese (datele lor metrice sînt trecute cu asterisc în tabelul 6) provin de la un mascul și o femelă.

Ursului îi revine un fragment de humerus distal cu lț. distală=81,5 și lț. diaf.=26 mm.

De la *jder* s-a păstrat un fragment de mandibulă cu lg. $M_1=11$ mm.

Bursucul. În G_{18} s-au găsit 27 piese aparținînd scheletului unui animal, ale cărui date metrice, din lipsă de spațiu, le vom prezenta într-un articol viitor.

Nivelul II Dacic

Cuprinde un număr de 622 oase repartizate aceluiași grupe de animale ca în primul nivel.

Moluștele sînt prezente prin două fragmente de valve de la specia *Unio*.

Peștilor le revin doar 17 fragmente de radii, vertebre, porțiuni maxilare, toate provenite de la *Esox lucius*, *Cyprinus carpio*, *Silurus glanis*.

Reptilele au 3 fragmente de plastron de *Testudo*.

Păsările au mai puține resturi în comparație cu primul nivel, și anume 5 fragmente atribuite la doi indivizi de găină domestică (un subadult și un adult).

Speciile domestice

În cadrul acestui grup, *bovinele* dețin ponderea cea mai mare, atît pe resturi, cit și pe NMI. Materialul lor este puternic fragmentat, doar o mică parte a putut fi dimensionat. S-au păstrat 4 fragmente de coarne, dintre care 2 au putut fi dimensionate cît de cît. Acestea îmbracă un aspect masiv, probabil că provin de la indivizi masculi. Unul singur s-a conservat integral. Prin aspectul și dimensiunile sale se apropie de tipul „primigenius“. Celelalte 2 fragmente nedimensionabile sînt gracile, au aparținut probabil femelelor, fiind de tip „brahyceros“. Sub raport dimensional nu sînt sesizabile deosebiri semnificative față de primul nivel dacic.

În privința vîrstelor de sacrificiu, situația se prezintă astfel: din cei 19 indivizi prezumați, 4 sînt subadulti și 15 au depășit acest stadiu. Dintre

aceștia, 3 animale abia au atins faza adultă, 4 au depășit $3\frac{1}{2}$ —4 ani, iar 8 animale au fost sacrificate peste 5 ani.

Suinele. Cu un număr de 122 resturi se situează după bovine. Materialul este foarte fragmentat, o bună parte din el aparține scheletului cefalic, mai puțin metapodiilor. Și în privința modului de exploatare a acestui grup de mamifere există similitudini între cele două nivele. Astfel, 37,50% dintre animale au fost ucise pînă la un an, 50% pînă la doi ani, doar 12% peste $2\frac{1}{2}$. Un singur exemplar se pare că a fost sacrificat la o vîrstă mai înaintată.

Ovicaprinele sînt reprezentate prin 94 fragmente pe baza cărora s-au estimat 12 indivizi. Și în acest nivel capra deține resturi mai puține decît oaia.

Tabelul 11

Taliile ovicaprinelor din nivelul II dacic

Piesa	Ovine		Caprine	
	Lungimea	Talia	Lungimea	Talia
METACARP			105	60,37 (S)
METATARS			116	61,94 (S)
TIBIE	208,5	63,8		

Datele metrice ale celor două specii se încadrează în limitele de variabilitate ale ovicaprinelor din așezările geto-dacice enumerate în text. Analizînd repartitia pe clase de vîrstă, se evidențiază, ca de altfel și în primul strat, un procent scăzut de animale sub un an (16,6%) și de animale mature (25%). În schimb, dacă în primul nivel predomină indivizii sacrificați între 2—4 ani, în nivelul al doilea predomină cei uciși între 1— $2\frac{1}{2}$ ani.

Ciinele. În lotul faunistic al nivelului II specia e reprezentată printr-o porțiune de mandibulă și o tibie cu lungimea de 197 mm. Ambele fragmente provin de la un individ de talie mare (57,3).

De la *cal* s-au întilnit doar trei molari puternic erodați, ce credem că au aparținut unui animal bătrîn, de talie mică.

Speciile sălbatice

În acest nivel oasele cerbului reprezintă mai mult de 50% din totalul celor sălbatice. Față de primul nivel, speciei îi revin mult mai multe piese. Remarcăm prezența și în acest nivel a 5 fragmente de coarne cu urme de prelucrare și a 8 unelte confecționate din același material. În general, parametrii corporali indică un cerb masiv, asemănător celui din bronzul de la Pecica¹⁸.

Pe locul secund, cu un număr de 35 resturi se situează *mistrețul*. Materialul este foarte fragmentat, neexistînd decît cîteva oase întregi. S-au păstrat însă numeroase defense, de mari dimensiuni, ce au aparținut cu

¹⁸ S. Haimovici, în *Ziridava*, p. 265—266.

siguranță unor masculi, cu o conformație robustă. Pe baza acestor piese se apreciază că majoritatea animalelor vinate aveau între 5—10 ani.

Ursul prezintă un material mai bogat ca în primul nivel, și anume, 6 oase cu următoarele dimensiuni:

MANDIBULA	Lg. M_2 — 23,5
	Lg. M_3 — 18,5
	Lț. canin 21; 23
HUMERUS	Lț. min. diaf. — 35,5; 26
	Lț. distală — 90; 76
RADIUS	Lț. proximală — 44
	Lț. min. diaf. — 28,5

Cele 4 oase ale *bourului* provin de la animale de talie mare, net diferențiate prin parametrii lor de specia domestică.

Căpriorul posedă în material un singur fragment de corn pe peduncul, cu \emptyset la bază de 26,5 mm, provenit de la un animal de cca. 3 ani. Piesa prezintă urme de prelucrare spre virfuri.

Bursucul are un fragment de mandibulă dr. cu $M_1=16$ mm.

Analizând datele oferite de studiul celor două eșantioane provenite din așezarea dacică fortificată de la „Stenca“ Liubcovei, se constată că vânătoarea și creșterea animalelor erau ocupații bine conturate pentru comunitatea respectivă. Deși condițiile de mediu erau propice, apare evident că nici pescuitul ori culesul moluștelor nu pot fi considerate activități economice. Ele se exercitau probabil cu totul sporadic. Examinând raporturile interspecifice (tabelul 12), devine evidentă preocuparea pentru creșterea animalelor, aceasta avînd un caracter utilitar.

Raporturile dintre mamiferelor domestice și sălbatice Tabelul 12
la „Stenca“ Liubcovei

	Nivelul I dacic				Nivelul II dacic			
	Nr. frg.	%	NMI	%	Nr. frg.	%	NMI	%
<i>Bos taurus</i>	88	24,71	11	19,29	165	31,3	19	28,35
<i>Sus dom.</i>	105	29,49	18	31,57	122	23,14	16	23,88
<i>Ovicaprine</i>	67	18,82	10	17,54	94	17,83	12	17,91
<i>Equus cab.</i>	2	0,56	1	1,75	3	0,56	1	1,49
<i>Cervus el.</i>	51	14,32	7	12,28	97	18,4	10	14,92
<i>Sus ferrus</i>	33	9,26	5	8,77	35	6,64	4	5,97
<i>Capreolus</i>	5	1,4	2	3,5	1	0,18	1	1,49
<i>Bos primig.</i>	4	1,12	2	3,5	4	0,75	2	4,98
<i>Ursus arct.</i>	1	0,28	1	1,75	6	1,13	2	2,98
TOTAL	356		57		527		67	
Specii domestice	262	73,59	40	70,17	384	72,86	48	71,64
Specii sălbatice	94	26,41	17	29,83	143	27,14	19	28,36

* Nu au fost trecute în acest tabel resturile cînelui, jderului, bursucului, pentru a da procentajelor un aspect cît mai real.

Alături de bovine, suine, ovicaprine, apare ca element nou creșterea găinii domestice, cu o frecvență mai ridicată în primul nivel. În Valea Dunării ea este semnalată mai timpuriu în așezarea hallstattiană de la Doroslavo¹⁹.

Suinele înregistrează frecvența cea mai mare în nivelul I, iar în nivelul II se situează doar cu puțin sub valoarea frecvenței înregistrate de bovine, ilustrându-se prin aceasta rolul important jucat de porcine în economia locuitorilor din așezare.

Alături de suine, bovinele au reprezentat un grup de animale intens exploatare. Avînd în vedere repartitia indivizilor pe categorii de vîrstă, apare evident faptul că erau crescute în primul rînd în scopuri utilitare și mai apoi, ca furnizoare de carne.

Ovicaprinele, cu o frecvență mai mică, erau crescute atît ca furnizoare de carne cît și în scopuri utilitare.

Se remarcă frecvența scăzută a calului, prezența doar a tipului „ordinar”²⁰ atît de comun așezărilor geto-dace.

Ciinii erau de talie mică și mare, ambele forme fiind des întilnite în așezările enumerate în text.

Speciile de animale domestice crescute în așezare erau de talie mică, cu o productivitate scăzută, asemănîndu-se în general cu cele existente în acele vremi în alte regiuni ale Europei „barbare”.

Condițiile climatice favorabile, ca și vegetația bogată din Valea Dunării au favorizat existența unei diversități și abundențe în specii de mamifere sălbatice. De aceea nu trebuie să surprindă frecvențele sporite ale resturilor lor. Vînătoarea avea în principal un scop alimentară, vîndu-se în acest sens specii de talie mare: cerb, bour, urs etc.

Procente însemnate înregistrează cerbul în ambele nivele. Pe lîngă faptul că era utilizat ca sursă alimentară, coarnele sale erau folosite ca materie primă pentru producerea de unelte. El apare destul de masiv, poate ceva mai masiv decît cel din Europa centrală, la fel și mîstrețul. Bourul, ursul prezintă resturi mai puține, toate provenite de la animale adulte, de talie mare.

Pe lîngă resturile speciilor vîinate, au fost depistate fragmente aparținînd unor carnivore de talie mică: jder, bursuc, fără vreo importanță în economia așezării.

GEORGETA EL SUSI

CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LE MATÉRIAL FAUNIQUE PROVENU DE L'ÉTABLISSEMENT DACIQUE DE „STENCA” LIUBCOVEI (DÉP. CARAȘ-SEVERIN)

(Résumé)

Les échantions fauniques qui font l'objet de cet article — ci proviennent de l'établissement dacique fortifié de „Stenca” Liubcovei et on le date, à côté des autres

¹⁹ S. Bökönyi, în *Materijali XIX (Referate des Symposium in Novi Sad)*, Novi Sad, 1981, p. 105—121, tab. 2.

²⁰ S. Haimovici, în *AnStUniv*, XVII, 1971, p. 169—185.

matériaux archéologique entre: le fin du III-e siècle av.n.e. et le début du I-er siècle de n.e.

Le matériel recherché accumule un total de 1216 restes ménagères, appartenant à deux niveaux d'habitation (niveau I-er et le II-e, tab 1).

En analysant les dates offertes par l'étude de chaque échantion on constate que la chasse et l'élevage des domestiques constituaient des occupations principaux pour les habitants de cet établissement. En examinant les rapports interspécifiques (tab. 12) s'impose l'évidence que l'élevage animalier avait un caractère utilitaire. À côté des bovins, suines, ovicaprins, on apparaît, comme un nouveau élément, l'élevage de *Gallus domesticus* avec une fréquence évidente surtout au premier niveau. Les suines enregistrent la plus haute fréquence dans le I-er niveau, et, dans le II-e, la valeur de celle-ci se situant sous celle des bovins, démontrant le rôle important des suines dans l'économie interne de l'établissement ci envisagé.

Les bovins ont représenté un groupe d'animaux intensivement exploités, ayant premièrement un usage utilitaire et puis alimentaire. En ce qui concerne les ovicaprins, leur fréquence étant plus basse, élèves tant pour une finalité utilitaire comme pour l'alimentation. On doit remarquer la faible représentation du cheval, la présence seulement du type „ordinaire“ si commun dans les établissements des géto-daces sur le territoire de la Roumanie.

Les conditions climatiques favorables et la végétation abondante de la Vallée du Danube ont favorisé l'existence d'une nombreuse diversité d'espèces des mammifères sauvages. Voilà pourquoi la grande fréquence de ce sorte de restes n'est point surprenante, la chasse ayant, avant tout, un but alimentaire, la préférence étant dirigé vers des espèces de grand taille: cerf, ours, aurochs.

Un pourcentage significatif enregistre le cerf, dont les restes étant récoltés des deux niveaux mentionnés. Ce fait est parfaitement expliquable si l'on prend en considération la consommation alimentaire et l'utilisation, pour l'industrie des outils en corns.

À côté des espèces ci-haut mentionnés, ont été mis en évidence des fragments appartenant à des carnivores de petite taille, (blaireau, martre) sans aucune importance du point de vue économique.